

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Jordi BRUGUERA

LA CRÒNICA DE JAUME I

El *Llibre dels fets*, o *Crònica* del rei Jaume I el Conqueridor, és un dels textos catalans antics que més atenció ha suscitat en el decurs de la història de les lletres catalanes, ja des de la seva redacció inicial. L'interès de la cort reial catalana per aquest text venerable, que corroboren diversos documents cancellerescos, es reflecteix primàriament en la tradició manuscrita.

Lluís Nicolau d'Olwer fou el primer que, l'any 1912, féu un butlletí bibliogràfic dels estudis publicats fins aleshores sobre la *Crònica* de Jaume I. En la bibliografia que seguirà hi haurà, naturalment, els textos recensionats per Nicolau d'Olwer. Els estudis afegits, publicats fins al moment de redactar aquest butlletí, es refereixen sobretot a aspectes que afecten directament o indirectament el text de la dita crònica. No s'han tingut en compte títols d'història entorn de l'època de Jaume I o que simplement se serveixen de la *Crònica* per a altres justificacions històriques. El butlletí, almenys intencionalment, té per objecte aquelles publicacions que d'una manera o una altra poden afectar el text de la *Crònica*.

Els manuscrits

Ms. A.- Arxiu dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Barcelona. Perdut.

Ms. B.- Arxiu dels comtes de Barcelona i reis d'Aragó. Probablement l'exemplar que Pere el Cerimoniós deixà a Poblet perquè hom en tragués una còpia. Perdut.

Ms. C.- Biblioteca de Catalunya, Barcelona, ms. 1734. Procedent de la biblioteca del comte d'Aiamans, de Palma de Mallorca. Signat per Johannes de Barbastro el 1380.

Ms. D.- Biblioteca del Palau Reial de Madrid, ms. II-475. Sense data. De final del segle XV o començ del XVI. Probablement serví per a l'edició prínceps del 1557.

Ms. E.- Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 10121. Sense data. De la primera meitat del segle XVI.

Ms. F.- Biblioteca del Monasterio de El Escorial, ms. Y-III-5. Sense data. No-

més compendi del text de la *Crònica*. De mitjan s. XV.

Ms. G.- Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 893. Còpia exacta de ms. C., del s. XVII.

Ms. H.- Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona, ms. 1. Signat per Celestí Destorrens, al Monestir de Poblet, el 17 de setembre del 1343. És el manuscrit més antic i més bo que es conserva.

Ms. J.- Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona, ms. 69. Còpia del ms. H, feta el 1619 per Jaume Farrera.

Ms. K.- Abans a la biblioteca d'En Baldiri Carreras, de Barcelona, actualment en situació desconeguda. Còpia del ms. J, feta el s. XVIII.

Ms. L.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, ms. 90. Còpia del Ms. H, feta fer pel P. Ribera (1652-1738), precedida d'una còpia parcial, del foli 1 al 239, de la versió llatina de Pere Marsili, que es conserva a la Biblioteca de la Universitat.

Ms. M.- Biblioteca Nacional de Madrid, ms. 13208. Còpia del ms. F, del s. XVIII.

Ms. N.- Biblioteca de la Real Academia de la Historia de Madrid., ms. 9-4769. De la primera meitat del s. XVI. Molt probablement atribuïble a Jerónimo Zurita.

Les traduccions

Pere MARSILI, versió llatina de la *Crònica*, Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona, ms. 64, del s. XIV, potser el mateix original del 1313. D'aquesta versió llatina se'n conserven cinc altres manuscrits:

Biblioteca de Catalunya, ms. 1018, del s. XVI.

Arxiu Històric de Mallorca, ms. 40, s. XIV. Conté el llibre II, corresponent a la conquesta de Mallorca.

Arxiu de la Catedral de Palma de Mallorca, ms. 6, s. XIV. Conté el llibre II, corresponent a la conquesta de Mallorca, també amb el text català.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona, ms. 41, s. XVII. Incomplet.

Real Academia de la Historia, Madrid, ms. 9-4565. Còpia del ms. de la Biblioteca Universitària de Barcelona, feta pel P. Jaume Villanueva el s. XIX. Incomplet.

Retraducció catalana fragmentària de la versió llatina de Pere Marsili, s. XIV. Publicada per Josep M. Quadrado, Palma de Mallorca 1850.

Juan FERNÁNDEZ DE HEREDIA, *La Grant Coronica de los conquiridores del muy excellent, magnifico, redutable e reverend senyor en Christo Padre el senyor don frey Johan Ferrandez de Heredia por la gracia de Dios maestro de la Orden de cavalleria del sancto Hospital de Sanct Joan de Jerusalem*, s. XIV. Versió en aragonès d'una bona part de la *Crònica*. Aquest text fou publicat per R. FOULCHÉ-DELBOSC, *Gestas del rey don Jayme de Aragón*, «Sociedad de Bibliófilos Madrileños», Madrid 1909.

Bernardí GÓMEZ MIEDES, *De vita et rebus gestis Jacobi I Regis Aragonum, cognomento expugnatoris, libri XX ad Jacobum Austriam Hispaniae ac Indiarum Principem Philippo*, València 1582: s'inspira en la mateixa *Crònica* i en bona part n'és una paràfrasi.

Del mateix autor: *La Historia del rey Don Jayme de Aragón*, València 1584: traducció castellana de l'obra anterior.

Juan TORNAMIRA DE SOTO, *Sumario de la vida política y bazañosos hechos del Rey don Jayme I de Aragón, llamado el Conquistador*, Pamplona 1622, en dos volumets: obra similar a les de Bernardí Gómez Miedes.

Llorenç MATHEU I SANÇ, Versió castellana fragmentària de la *Crònica*, segle XVII, probablement perduda (font: F. Soldevila).

Versió castellana fragmentària, feta a Mallorca, Biblioteca de Catalunya, ms. 307, en paper, del s. XVIII.

José M. QUADRADO, *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y Desclot en su texto lemosín, vertida la primera al castellano y adicionada con numerosas notas y documentos*, Palma de Mallorca 1850.

Mariano FLOTATS y Antonio de BOFARULL, *Historia del rey de Aragón Don Jaime I, el Conquistador, escrita en lemosín por el mismo monarca; traducida al castellano y anotada por...*, Barcelona 1848.

John FORSTER, *The Chronicle of James I, king of Aragon, surnamed the Conqueror (written by himself)*. Translated from the catalan by the late - Esq. M. P. for Berwick. With an historical Introduction, Notes, Appendix, Glossary and general Index, by Pascual GAYANGOS..., London, Chapman and Hall, Ltd. 1883.

Les edicions

Lluís ALANYÀ, *Aureum Opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentiae, cum historia christianissimi regis Iacobi ipsius primi conquistatoris*, València 1515: conté només, en vint-i-un folis, la part referent a la conquesta de València.

Crònica, o commentari del gloriosíssim, e invictíssim Rey En Iacme per la gràcia de Déus Rey de Aragó, de Mallorques, e de València, Comte de Barcelona, e de Vrgell, e de Muntpesller: feyta e escrita per aquell en sa llengua natural, e treyta del Archiu del molt Magnífich Rational de la insigne ciutat de València hon estava custodiada. Has affixit la interpretació y exposició de les diccions obscures. En València. En casa de la biuda de Joan Mey Flandró. N'hi ha edició facsímil, amb pròleg de Manuel SANCHIS I GUARNER, València 1978. Edició prínceps de la *Crònica*, important per a l'estudi de la relació dels manuscrits entre ells i tinguda en compte en les edicions d'Aguiló, Casacuberta, Soldevila i Bruguera.

Marian AGUILÓ, *Crònica o comentaris del gloriosíssim e invictíssim Rey En Jacme Primer, Rey d'Aragó, de Mallorques e de València, Compte de Barcelona e de Montpesler, dictada per aquell en sa llengua natural, e de nou feyta estampar per...*, Barcelona 1873. Aquesta edició, consultada pel estudiosos durant molts anys, presenta el text simplement transcrit, sense separació ni accentuació crítiques dels mots; n'interpreta només les abreviatures. A peu de pàgina, dona algunes variants de l'edició prínceps de València

Joan FERRER I VIDAL, reimprimeix l'edició de Marian Aguiló amb grafia modernitzada, Barcelona 1905.

Reproducció fotogràfica fragmentària feta a Barcelona el 1908 de l'edició de l'*Aureum opus...* de Lluís Alanyà, València 1515.

Salvador BABRA, *Conquesta per lo Sereníssim Rey En Jaume d'Aragó, de la Ciutat e Regne de València*, Barcelona 1908. Reimpressió del fragment de la *Crònica* contingut en l'*Aureum opus...* publicat per Lluís Alanyà a València el 1515.

Josep M. de CASACUBERTA, *Jaume I. Crònica* (Col·lecció Popular Barcino), Barcelona 1926-1962. Edició feta sobre el manuscrit H de Poblet, amb adopció d'alguns criteris de transcripció filològica, com la regularització de 'u' i 'v', de majúscules

cules i minúscules i la separació de paraules amb punt volat, sense, però, accentuar els mots. Corregeix a vegades el text de H amb variants del ms. C i de l'edició de València 1557. Duu encara una transcripció en català modern. És una edició en general molt acurada, sobretot pel que fa a la interpretació sintàctica del text, però pateix de molts errors entre errates tipogràfiques i lectures deficientes del manuscrit.

Ramon d'ALÓS-MONER, Edició fragmentària feta sobre el ms. H, a través de l'edició de Josep M. de Casacuberta, per a la col·lecció «Crestomaties Barcino»: *Autors Catalans Antics, I. Historiografia*, Barcelona 1932.

Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans Cròniques* (Col·lecció Perenne, 26), Barcelona, Editorial Selecta 1971. Presenta una certa modernització ortogràfica del text, sense exposar els criteris seguits, amb altres modificacions no justificades, que en fan un text no fiable filològicament ni lingüísticament. Són, en canvi, interessants i útils les nombroses notes històriques i l'índex onomàstic.

Libre dels feyts del rey en Jacme. Edició facsímil del manuscrit de Poblet (1343), conservado en la Biblioteca Universitaria de Barcelona. Introducció de Martín de RIQUER, Universidad de Barcelona 1972.

Jordi BRUGUERA, *Llibre dels fets del rei en Jaume*, vol. I: *Estudi filològic i lingüístic i vocabulari integral*; vol. II: *Text i glossari* (Els Nostres Clàssics, col·lecció B, 10-11), Barcelona, Editorial Barcino 1991. És la primera edició crítica completa de la *Crònica*, amb consideració de tots els manuscrits i de l'edició prínceps de València i amb aplicació de la informàtica en la recopilació integral del vocabulari.

Josep M. PUJOL, *Jaume I. Llibre dels fets*, Barcelona, Editorial Teide 1991. Edició antològica de la *Crònica* amb text de l'edició crítica de Bruguera i transcripció catalana moderna, amb una excel·lent breu introducció sobre les característiques estilístiques i redaccionals de la *Crònica*.

Els estudis

José VILLARROYA, *Colección de cartas histórico-críticas en que se convence que el rey D. Jayme no fué el verdadero autor de la Crónica o comentarios que corren a su nombre*, València 1800. És el primer text que planteja el problema de l'autenticitat de l'autor de la *Crònica* i de la seva possible dependència de la versió llatina de Pere Marsili, que provocà fortes reaccions de la quasi-totalitat d'estudiosos posteriors.

Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. XVIII, Madrid, Real Academia de la Historia 1821. Dóna a conèixer el pròleg i les primeres anotacions de P. Marsili i parla extensament de la paternitat de la *Crònica*, tot decantant-se a l'opinió de Villarroya.

Isidoro de ANTILLÓN, *Sobre la Crónica o comentarios del Rey D. Jayme I de Aragón*, dins «Variedades de Ciencia, Literatura y Artes», núms. 23-24 (1804). Refuta els arguments de Villarroya.

Gaspar Melchor M. de JOVELLANOS, *Cartas*, dins *Obras*, vol. VI, Barcelona, Editorial Oliva 1839, 173. Expressa indignació per la tesi de Villarroya.

Adolf HELFFERICH, *Raymund Lull und die Anfänge der catalonischen Literatur*, Berlín 1858. Segueix la tesi de Villarroya.

Ch. de TOURTOULON, *Jacme I le Conquérant*, Montpellier 1863. Rebat d'un a un

els arguments de Villarroja.

Del mateix autor, *Une assemblée nationale au XIIIe siècle*. (Extrait de la Chronique catalane du roi Jacques Ier d'Aragon), dins «Revue des Langues Romanes», II (1871), 143-166.

André BALAGUER Y MERINO, *Un document inédit relatif à la Chronique catalane du roi Jacme Ier d'Aragon*, dins «Revue des Langues Romanes», XII (1877), 161-166. Publica un document de l'Arxiu de Protocols de Barcelona, segons el qual Pere III de Catalunya-Aragó, per mitjà de Pere de Palau i de Saurina, muller de Bartomeu de Bonany, deixa al seu fill Martí el *Llibre dels feyts*, que es conservava a l'Arxiu Reial (31-X-1371).

A. MOREL-FATIO, *Rapport sur une mission philologique à Majorque*, dins «Bibliothèque de l'École des Chartes», XLIII (1882), 16-18, 22-24.

Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Manuscrits catalanes de la biblioteca de S. M. Noticias para un catálogo razonado*, Barcelona 1888, 9-11. Informa sobre manuscrits de la *Crònica* en la dita biblioteca.

F. Darwin SWIFT, *The Life and Time of James the First, the Conqueror*, Oxford 1894. Defensa acèrrimament l'autenticitat de la *Crònica*.

Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Manuscrits catalans de la Biblioteca nacional de Madrid. Noticias per un catàleg raonat*, Barcelona, l'Avenç 1896, p. 134. Informa dels manuscrits de la *Crònica* en la dita biblioteca.

Joaquim MIRET I SANS, *La cabeza del rey Jaime I de Aragón*, dins «Revue Hispanique», IX (1902), 216-219. Sobre l'autenticitat de les restes del rei, del monestir de Poblet.

Àngel AGUILÓ, *Repertori dels noms propis i geogràfics citats en la Crònica de Jaume I, fet ab referència a l'edició publicada en la Biblioteca Catalana per...*, Barcelona 1905.

Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Historiografia de Catalunya en català, durant l'època nacional*, dins «Revue Hispanique», XV (1906), 510-523. Dedicava una de les parts més importants a l'estudi de la *Crònica*.

Antoni RUBIÓ I LLUCH, *La Crònica del Rey En Jaume en el XIV^è segle*, dins «Estudis Universitaris Catalans», I (1907), 349-357. Publica uns quants documents inèdits entorn de la *Crònica*.

Del mateix autor, *Comentaris a uns documents sobre la Crònica de Jaume I*, dins «Empori», I (1907). D'aquests comentaris dedueix l'autor arguments a favor de l'autenticitat de la *Crònica*.

Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Nous documents sobre la Crònica del Rey en Jaume*, dins «Estudis Universitaris Catalans», II (1908), 9-12. Edició de nous documents entorn de la *Crònica*.

«Actes del I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona 1909. El tema del congrés fou Jaume I.

E. MARTIN-CHABOT, *Fra Pere Marsili et le Livre des feyts del rey en Jacme lo Conqueridor*, dins «Bibliothèque de l'École de Chartes», LXXII (1911), p. 92. Argumenta contra la precedència del text llatí de Marsili respecte al català.

Jaume MASSÓ I TORRENTS, *De la Crònica del rei En Jaume el Conqueridor*, Tarragona 1910-1911.

Del mateix autor: *Exposició d'un pla de publicació de les Cròniques catalanes*, dins «Memòries i Documents dels Treballs fets per l'Institut d'Estudis Catalans», Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1912, 10-13.

Lluís NICOLAU D'OLWER, *Principals obres que han tractat de la Crònica de Jaume I*, dins «Estudis Universitaris Catalans», VI (1912), 38-45. Primer intent de butlletí bibliogràfic sobre la *Crònica* fins a aquella data.

Manuel de MONTOLIU, *Sobre l'element èpic popular en les Cròniques catalanes*, dins «Estudis Universitaris Catalans», VI (1912), 95 s.

Del mateix autor: *La Crònica de Marsili i el manuscrit de Poblet. Contribució a l'estudi de la Crònica de Jaume I*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», V (1913-1914), 277-310. L'autor hi assumeix plenament la tesi de la prioritat de Marsili respecte al text català.

Del mateix autor: *Sobre la relació de la Crònica d'En Jaume I*, dins «Estudis Romànics», II (1917), 25-72.

Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona 1918. Intent de datació dels fets de la Crònica segons els altres documents històrics.

Només a tall de curiositat recordaré ací que l'any 1920 era publicat a València el poema històric *Seidia. Poema valencià del Principi de la Reconquesta*, obra de Joaquim Garcia i Girona, l'esquema narratiu del qual segueix el dels capítols 132-180 de la Crònica; cf. Joan PERAIRE i IBAÑEZ, *Seidia. Història i èpica*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1991), 327-371, en particular 365.

Manuel de MONTOLIU, *La cançó de gesta de Jaume I*, dins «Butlletí Arqueològic de Tarragona», I (1921-1922), 177-186 i 209-216. Estudi de l'aspecte literari de la Crònica.

Del mateix autor: *Sobre els elements èpics, principalment arturians, de la Crònica de Jaume I*, dins «Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal», I, Madrid 1925, 697-712. Estudi d'aquest aspecte literari de la Crònica.

Del mateix autor: *Sobre el primitiu text versificat de la Crònica de Jaume I*, dins «AORLL», I (1928), 253-336. Sobre el tema de les possibles prosificacions de la Crònica, després llargament debatut.

Diversos autors: *Sobre els cants de gesta i les Cròniques catalanes*. Estudis i controvèrsies sobre el tema de les prosificacions i altres de la Crònica, publicats a la «Revista de Catalunya», III (1925); IV (1926), VIII (1928).

Lluís NICOLAU D'OLWER, *La Crònica del Conqueridor i els seus problemes*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XI (1926), 79-88. Fonamental estudi sobre les possibles etapes d'elaboració de la Crònica.

Jordi RUBIÓ i BALAGUER, *Historia de la literatura catalana*, dins *Historia general de las Literaturas Hispánicas* dirigida per Guillermo Díaz Plaja, Barcelona I, 1949, 700-702. Edició catalana: *Història de la literatura catalana*. Pròleg de Martí de RIQUER (Col·lecció Abat Oliva, 35) Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1984. L'Estudi dedicat a la Crònica de Jaume I és cabdal.

Joan RUIZ i CALONJA, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Editorial Teide 1964, 70-75. Bona síntesi sobre la Crònica.

Ferran SOLDEVILA, *Jaume I i Pere el Gran*, Barcelona 1955. Biografies dels dos monarques.

Del mateix autor: *Un poema joglaresc sobre l'engendrament de Jaume I*, dins «Estudios ofrecidos a Menéndez Pidal», VII, Madrid 1957, 71-80. Sobre el tema de les prosificacions.

Manuel de MONTOLIU, *Les quatre grans cròniques*, Barcelona, Editorial Alpha 1959. Estudis literaris.

Jordi RUBIÓ i BALAGUER, Resposta a Ferran Soldevila, defensor de l'autenticitat del text català de la Crònica, amb alguns dubtes a la seva argumentació, durant una sessió de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (1959-1960), 359.

Ferran SOLDEVILA, *Un poema joglaresc sobre l'assalt de la ciutat de Mallorca*, dins «Estudis Romànics», IX (1961), 49-59. Sobre el tema de les prosificacions.

Joaquim MOLAS, *Literatura catalana antiga*. Vol. I. *El segle XIII*, Barcelona, Editorial Barcino 1961, 43-51. Breu, però substanciosa síntesi sobre la *Crònica*.

Ferran SOLDEVILA: *La Crònica de Marsili ¿ha influït en la darrera redacció de la Crònica de Jaume I?*, dins «Estudis Romànics», X (1962), 137-146. Sobre la prelació del text llatí o català.

Joan AINAUD DE LASARTE, *Jaume Sarroca i Jaume I*, dins «Estudis Romànics», X (1962), 131-136. Sobre la possibilitat que Jaume Sarroca fos l'autor material de la *Crònica*.

Martí de RIQUER, *Història de la literatura catalana*. Vol. I. Barcelona, Ariel 1964, 394-429. Important estudi dedicat a la *Crònica*.

Ferran SOLDEVILA, *Josep de Villarroya i la Crònica de Jaume I*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», Barcelona 1965.

Del mateix autor: *La Crònica de Jaume I i el manuscrit de Poblet*, dins «Miscel·lanea Populetana», I, Barcelona 1966. En contra de la prelació de Marsili respecte al text català.

Georg MISCH, *Die weltliche Autobiographie. I. Jaime I von Aragon*, dins *Geschichte der Autobiographie*, IV Band, I Hälfte, Frankfurt am Main 1967, 405-407. Breu referència a la *Crònica* com a font biogràfica de Jaume I.

Ferran SOLDEVILA, *Vida de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona, Ed. Aedos 1969. Biografia completa del rei amb referències constants a la *Crònica*.

Jordi RUBIÓ i BALAGUER, *El sintagma «si altre», «mi terç», «si quart», etc., als segles XIII al XV*, dins «Actes del III Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes 1973», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1976, 201-205. Sobre un sintagma de significació particular en el català medieval, molt usat en la *Crònica* de Jaume I.

Josep JUNYENT, *La cançó de «La pau d'Alcalà». Fragments d'una cançó de gesta del repertori sobre Jaume primer, prosificada en el «Llibre dels Feits»*, dins «Faig» 3 (octubre 1975), 21-25; reproduït dins Narcís GAROLERA, editor, *Anàlisis i comentaris de textos literaris catalans*, I, Barcelona, Curial 1982, 41-52.

Diversos autors: *Jaume I el Conqueridor (1276-1976). En el VII Centenari de la seva mort*. Nadala de la Fundació Carulla-Font (després, Fundació Jaume I) en el Nadal de 1976, Barcelona, Editorial Barcino 1976. Conté diversos treballs de sòlida divulgació sobre la *Crònica* i el regnat de Jaume I.

Jordi BRUGUERA, *Notes al vocabulari de la Crònica de Jaume I*, dins «Actes del IV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes 1976», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1977, 83-114. Revisió crítica d'un estudi anterior de M. de Montoliu sobre els aragonesismes de la *Crònica*, amb extensió als occitanismes i d'altres mots particulars.

Del mateix autor: *Jaume I al Segon Concili de Lió*, dins «Miscel·lània Aramon i Serra», I, Barcelona, Curial 1979, 119-126. Confrontació crítica del relat de la *Crònica* amb la documentació i els estudis històrics referents al Concili II de Lió.

Brigitte SCHLIEBEN-LANGE, *Zu den Intentionserklärungen der vier grossen katalanischen Chroniken*, dins «Miscel·lània Aramon i Serra», I, Barcelona Curial 1979, 533-541. Intent d'aplicació de la «Sprechakttheorie», nascuda de la filosofia del llenguatge i acceptada per algun corrent lingüístic, a l'estudi del pròleg de les quatre grans cròniques catalanes, que manifestarien llur món mental i llur qualificació. El de la *Crònica* de Jaume I imitaria una reflexió teològica sobre el verset de la carta de sant Jaume II, 17: «fe sens obres morta és», que aplica a les seves pròpies obres; la intenció del text és, de més a més, testamentària.

Germà COLON DOMÈNECH, *Uns passatges de la Crònica de Jaume I a la llum del text*

dels Furs, dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, II, València, Universitat de València 1980, 459-470. A partir dels *Furs de València*, l'autor proposa la correcció de dos passatges de la *Crònica*, 'a vagar' (cap. 112) i 's'anaguava' (cap. 266), per formes del verb 'enagar'.

Jordi BRUGUERA, *Vocabulari militar de la Crònica de Jaume I*, dins «Homenatge a Josep M. de Casacuberta», I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1980, 39-64. [cf. ATCA, I (1982), 340, núm. 72].

Del mateix autor: *Vocabulari marítim de la Crònica de Jaume I*, dins «Randa», 11 (1981) = «Homenatge a Francesc de Borja Moll», 3), 63-69. [Cf. ATCA, II (1983), 482, núm. 739].

Del mateix autor: *La locució prepositiva «de part», el present històric i el perfil perifràstic en la Crònica de Jaume I*, dins «Miscel·lània Pere Bohigas, 1», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1981, 27-42. [Cf. ATCA, II (1983), 483, núm. 740].

Robert I. BURNS, *Jaume I i els valencians del segle XIII*, (Col·lecció Tres i Quatre), València, Eliseu Climent editor 1981. Estudi històric i biogràfic d'un període de la vida de Jaume I, amb referència al text de la *Crònica*, d'un dels millors coneixedors actuals de la història medieval catalana i del País Valencià.

«Actas del X Congreso de la Corona de Aragón», Zaragoza, Institución Fernando el Católico 1982. Congrés novament dedicat a Jaume I.

Josefina MATEU IBARS, *El manuscrito del «Libre dels feyts» (a 1343). Algunas observacions paleogràficas.*, dins «Actas del X Congreso de Historia de la Corona de Aragón», Zaragoza, Institución Fernando el Católico 1982, 575-589.

Jaume RIERA I SANS, *La personalitat eclesiàstica del redactor del «Libre dels feyts»*, dins «Actas del X Congreso de la Corona de Aragón», Zaragoza, Institución Fernando el Católico 1982, 575-589. L'autor intenta demostrar que l'autor material de la *Crònica* havia d'ésser un eclesiàstic, possiblement Jaume Sarroca, a causa de l'erudició bíblica i religiosa que el text manifesta.

Ferran SOLDEVILA, *Jaume I, Crònica o Llibre dels feyts* (Les millors obres de la literatura, 86), Barcelona, Edicions 62, 1982, 428 pp. La introducció és un extret de la publicada a Barcelona, el 1971, en *Les quatre grans cròniques*.

Josep M. NADAL I FARRERAS, Modest PRATS, *Història de la llengua catalana. Dels inicis al segle XV*, Barcelona 1982. Dedicat un bon espai a la *Crònica*, amb citacions freqüents als treballs de Jordi Bruguera.

Stefano ASPERTI, *Indagini sul «Libre dels feyts di Jaume I: dall'originale all'archetipo*, dins «Romanistisches Jahrbuch», 33 (1982), 269-285. [Cf. ATCA, III (1984), 376-377, núm. 1496].

Del mateix autor: *Il re e la storia. Proposte per una nuova lettura del «Libre dels feyts» di Jaume I*, dins «Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte», 3-4 (1983), 275-296.

Del mateix autor: *La tradizione manoscritta del «Llibre dels feyts»*, dins «Romanica Vulgaria», 7 (1984), 107-167. Els tres treballs d'Asperti, que constitueixen fonamentalment la seva tesi de llicenciatura, a base d'un detallat estudi filològic dels manuscrits i d'aspectes d'estructura literària, destaquen el paper de l'oralitat en la *Crònica*.

Maria de los Desamparados MARTÍNEZ SAN PEDRO, *La Crònica latina de Jaime I*. Edició crítica, estudio preliminar e índices, Almería 1984. Tesi doctoral presentada a la Universitat de València el 1972. Edició crítica del text llatí de Pere Marsili. En el seu estudi, l'autora es declara convençuda, amb bons arguments, que el text català no depèn del llatí.

Antoni M. BADIA i MARGARIT, *La «substitució lingüística» en la «Crònica» o «Llibre dels feyts del rey En Jacme»*, dins «Philologica Hispaniensia in honorem Manuel Alvar», Madrid, Editorial Gredos 1985, 54-53. N'hi ha versió catalana modificada i ampliada: *Coherència i arbitriietat de la substitució lingüística dins la «Crònica» de Jaume I*. Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 1987-1988. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1987. Sobre les possibles motivacions i el valor sociolingüístic de les substitucions lingüístiques en la *Crònica*, és a dir, de tots aquells casos en què els personatges usen una altra llengua diferent del català. [Cf. ATCA, XI (1992), 626, núms. 7546-7547].

Lluís-Anton BAULENAS, *Jaume I. La Conquesta de Mallorca del Llibre dels feyts* (Torsimany. Clàssics catalans actualitzats, 2), Barcelona, GEA edicions 1986, 134 pp. En la introducció, l'autor recorda les etapes de l'elaboració del *Llibre dels feyts* (5-7) i transcriu el text antic i la versió en català actual dels capítols LV-CVII.

M. Desamparados CABANES PECOURT, *Testimonios diplomáticos de la Crònica de Jaime I*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 263-274. Aplega les indicacions relatives a escriptors en el text de la *Crònica* i a l'ús de la paraula 'carta' en sentit molt genèric, i a d'altres denominacions específiques de documents.

Antoni FERRANDO, *Les interrelacions lingüístiques en la València doscentista: Comentaris a les aportacions de Robert I. Burns*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 2 (1989), 115-129; també dins «Afers. Fulls de Recerca i Pensament», núm. 7 (1988-1989), 215-229. En comentar l'obra important de R. I. Burns, remarca la seva aportació sobre l'estructura literària de la *Crònica* i la seva influència àrab. [Cf. ATCA, X (1991), 557-558, núm. 6591].

Jordi BRUGUERA, *Toponímia de la Crònica de Jaume I*, dins «Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey, I», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988, 309-333. [Cf. ATCA, IX (1990), 532, núm. 5656].

Antoni M. BADIA i MARGARIT, *Toponímia de la conquesta de Borriana segons la «Crònica» de Jaume I*, dins *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques*. «Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colon», Tubinga, Gunter Narr Verlag 1989, 3-16.

Del mateix autor, *Punts de confluència entre la versió llatina i la versió catalana de la Crònica de Jaume I*, dins «Miscel·lània Joan Bastardas, IV», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 15-24.

Jordi BRUGUERA, *El vocabulari religiós de la Crònica de Jaume I*, dins «Miscel·lània Joan Bastardas, IV», Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1990, 25-35.

En síntesi, i deixant a part la seva rica tradició manuscrita, el *Llibre dels feyts* o *Crònica* de Jaume I ha estat objecte almenys de cinc edicions completes: la prínceps de València (1557), la d'Aguiló (1873), la de Josep M. de Casacuberta (1926-1962), la de Soldevila (1971) i la de Bruguera (1991). Aquesta darrera, la que més pròpiament pot ésser qualificada de crítica [cf. ATCA, XI (1992), 458-461].

Dels molts estudis que la *Crònica* ha suscitat, desiguals en extensió i profunditat, la majoria han versat sobre el problema de l'autenticitat de l'autor del text català, i de la seva possible dependència de la versió llatina de Pere Marsili. En aquesta línia, els més importants i de més repercussió han estat els de Villarroya (1800), Manuel de Montoliu (1913-1914-1917), Lluís Nicolau d'Olwer (1926), Jordi Rubió i Balaguer (1949, 1959-1960), Ferran Soldevila (1962, 1965, 1966),

Stefano Asperti (1982, 1983, 1984) i Martínez San Pedro (1984), tots ells amb argumentació històrica i filològica. Avui el problema de l'autenticitat del text català de la *Crònica* es pot donar per resolt a favor del rei Jaume I, sense dependència del text llatí de Pere Marsili.

Manuel de Montoliu fou el primer a suscitar i defensar la possible existència de textos èpics prosificats en les cròniques catalanes (1912) i després, sobretot, en la *Crònica* de Jaume I (1921, 1925, 1928). El tema fou objecte de llarga controvèrsia en la «Revista de Catalunya» (1925-1928) i amb l'adhesió de Ferran Soldevila (1957, 1961) a la tesi de les prosificacions. Actualment, i sobretot després dels estudis d'Asperti i de Pujol, citats més avall, el tema ha perdut ja tot interès.

Els únics treballs que han tocat aspectes lingüístics de la *Crònica* han estat el de Montoliu (1917), que estudia allò que ell creu abundosos castellanismes del text català, i tots els de Bruguera, que, a més de diversos estudis lingüístics parcials, ha fet precedir l'edició crítica d'una gramàtica descriptiva del text.

Fins al moment de redactar aquestes línies (maig 1993), i en la mesura en què una cosa així es pot assegurar, hi ha en premsa els treballs següents sobre el *Llibre dels fets*:

Stefano ASPERTI, *Les prosificacions en les Cròniques medievals catalanes*, dins «Actes del IXe Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat d'Alacant, 9-14 de setembre de 1991». És una crítica rigorosa del tema de les prosificacions.

Josep M. PUJOL, tesi doctoral presentada amb el títol «*Sens i conjointures*» del *Llibre del rei En Jaume I*, llegida a la Universitat de Tarragona el 1991. Obra que es pot qualificar de decisiva per a l'establiment del gènere literari de la *Crònica*, que podríem sintetitzar en l'oralitat. O, en altres mots: la *Crònica* de Jaume I representa les primeres memòries d'un rei medieval, sí, però, contades familiarment.

Jordi BRUGUERA, *Encara sobre la toponímia de la Crònica de Jaume I*, que ha d'aparèixer en el pròxim número de «A sol post. Estudis de Llengua i Literatura», Alcoi, Editorial Marfil. Conté precisions i complements al treball publicat el 1988.

Esperem que un text tan cabdal com el *Llibre dels feyts* de Jaume I pugui inspirar nous treballs que en temps pròxims arribin a justificar la redacció d'un nou butlletí bibliogràfic, complement del present.

Podrien ésser tema dels dits treballs un estudi comparatiu molt més analític entre el text català i el llatí de Pere Marsili; una anàlisi comparativa de les variants manuscrites del text, que podria tenir un especial interès dialectològic; la lematització del vocabulari integral; i un bon nombre il·limitat d'estudis lingüístics particulars, sobretot de sintaxi.

El camp d'investigació de la *Crònica* de Jaume I continua sortosament obert.

Barcelona, 21 de maig de 1993